

ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ

Повномасштабна військова агресія, розв'язана РФ проти України, накладає значні виклики на функціонування економіки країни. Ця війна не лише порушує торгівлю та інвестиційні стратегії, але й створює великий тиск на ключові галузі, загрожуючи стабільності та зростанню нашої країни. Особливо помітними є наслідки для агропромислового комплексу — системи господарських структур і підприємств, що займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, її переробкою, збутом та постачанням сільськогосподарських матеріалів, а також виробництвом та постачанням продуктів харчування. Даний сектор є критично важливим для дослідження причинно-наслідкових зв'язків, адже вирішує низку життєвих питань для загального функціонування економіки України.

Сільське господарство відіграє ключову роль у забезпеченні харчової безпеки населення, створюючи умови для доступу до продуктів харчування та забезпечуючи стабільні ціни завдяки зменшенню залежності від імпорту. АПК підвищує економічний розвиток, адже є одним з ключових пріоритетів розвитку економіки нашої країни.

За підсумками 2023 року, сільськогосподарська компонента ВВП збільшилася на 7,6% [1]. Аграрний сектор неодмінно є важливим джерелом експортних надходжень, що сприяє зростанню економіки та підтримує зовнішньоекономічний баланс країни. Станом на кінець 2023 року, експорт продукції агропромислового комплексу відбувся на суму \$ 21,9 млрд, що на 6,4% менше 2022 року, але при цьому загальна вага агроекспорту за 2023 рік виростає на 9,5 млн тонн [2].

Крім того, розвиток сільського господарства сприяє соціальній стабільності, створюючи нові робочі місця та сприяючи розвитку сільських територій. Також важливою його складовою є збереження екологічної стійкості та сприяння інноваціям, завдяки впровадженню новітніх технологій, наукових досягнень у галузі та трендів у вирощуванні, зберіганні та переробці виробленої продукції.

Для чіткого гарантування національної безпеки безумовно важливою є ефективність роботи агропромислового комплексу, як великої економічної системи. На жаль, сучасна ситуація в країні спричиняє низку серйозних перешкод для якісного функціонування сільськогосподарських підприємств.

По-перше, спостерігаються великі руйнування логістичних ланцюгів, що катастрофічно ускладнює можливість реалізації сільськогосподарської продукції. Блокування портів Чорного та Азовського морів, які раніше забезпечували дві третини зовнішньої торгівлі України, за сучасних умов призводять до проблем у зберіганні та реалізації врожаю, зривів поставок для трейдерів, транспортних труднощів і великих черг при доставці зерна сухопутним шляхом.

Загалом, проблеми національного морегосподарського комплексу відчують на собі усі учасники зернового ринку, адже до початку війни Україна була одним зі світових лідерів експорту агропродукції. Впровадження Зернової ініціативи було обумовлено потребою уникнути підвищення світових цін на зернові в основних країнах-споживачах, таких як Близький Схід та Африка, з метою недопускання виникнення штучного голоду в цих країнах.

В той же час, транспортування через сухопутний кордон ускладнено протестами польських фермерів, що мають намір максимально заблокувати усі пропускні пункти, наявні на польсько-українському кордоні. Страйки та пікети були спричинені проблемою рентабельності місцевого аграрного виробництва, у зв'язку з «неконтрольованим надходженням» української сільськогосподарської продукції після відкриття кордону із Європейським союзом. За оцінками фахівців державний бюджет України в березні 2024 р. через блокування польськими протестувальниками кордону недоотримав 6,3 млрд гривень [3].

Другим викликом стало зростання курсу по відношенню до національної валюти. Даний фактор впливає на зростання витратної частини сільськогосподарських підприємств через підвищення цін закупівлі імпортованих ресурсів: техніки, запчастин, мінеральних добрив або їх складових. В асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» зазначають: «Зростання витрат на посівну-2023 складає в середньому на 25% більше проти попереднього року» [4].

Збільшується і ціна пального: якщо в березні 2020 року 1 літр коштував 23,92 грн, то в березні 2024 року ціна зросла в 2,2 рази і становила 53,71 грн/л [5]. Відзначимо, що підвищення цін на паливо призводить до зростання вартості транспортування сільськогосподарської продукції до ринків збуту, а отже впливає на прибутковість аграрних підприємств.

Третім викликом є те, що частина українських земель досі перебуває в окупації або є замінованою. Станом на 2024 рік, окупанти поки що утримують частину Донецької, Запорізької, Херсонської областей, а також повністю Луганську область та Автономну Республіку Крим. Втрата доступу до землі на окупованих територіях суттєво ускладнює умови функціонування сільського господарства в Україні. Сільськогосподарські підприємства,

розташовані на цих землях, втрачають можливість використовувати їх для вирощування продукції, що призводить до серйозних економічних втрат та зменшення обсягів виробництва.

Четвертим викликом є зменшення можливостей з точки зору отримання кредитів. У банківських установ, особливо серед іноземних банків, суттєво понизився ризик-апетиту до кредитування. Не зважаючи на наявні компенсаційні механізми — різноманітні урядові ініціативи, які мають на меті здешевити позику для виробників сільськогосподарської продукції (державні кредити для фермерів, зокрема «Доступні кредити 5-7-9%»), загальна картина залишається невтішною, у зв'язку із зростанням граничного розміру ризику, який банки готові сприйняти задля надання послуг кредитування.

Таким чином, у зв'язку із руйнуванням логістичних ланцюгів, зростанням рівня витрат на ведення господарства, зниженням ціни реалізації вирощеної продукції, окупації частини українських земель, зменшенням рівня платоспроможності населення та скороченням можливостей з отримання кредитів, ряд сільських підприємств або вже збанкрутували, або знаходяться на межі банкрутства. У такій ситуації необхідно негайно приймати рішення, спрямовані на мінімізацію наслідків описаних вище проблем, а отже, слід приділити увагу удосконаленню управління потенціалом сільськогосподарських підприємств.

В першу чергу, це стосується підвищення ефективності виробництва з точки зору мінімізації витрат. За сучасних умов інтенсивне виробництво стає не вигідним, адже висока вартість утримання господарства та низька ціна реалізації готової продукції формують низький дохід даного напрямку. У такому випадку необхідний перехід від інтенсивного виробництва до оптимізованого: слід суттєво скоротити використання добрив, засобів захисту та інших заходів. Таким чином, врожайність впаде, однак зниження витратної складової, зокрема частки палива та імпортованого за високим курсом устаткування й добрив, прийтиме отриманню більшої фінансової вигоди.

По-друге, слід диверсифікувати напрями у рослинництві. У довоєнні часи, найбільш популярні культури — пшениця, соняшник, кукурудза — скуповувалися трейдерами та відправлялись на експорт. Проте зараз їхня реалізація стикається з труднощами.

Разом з тим, спостерігається підвищення інтересу до нішевих культур. Таким чином ресурсний потенціал сільського господарства можливо використати у вирощуванні гороху, гірчиці, овесу. Нішеві культури можуть виявитися вигідними з точки зору ринкової вартості та попиту, а також допоможуть зменшити залежність від традиційних культур.

Потенціалом сільськогосподарських підприємств можна вважати запровадження поглибленої переробки сировини. Створення доданої вартості дозволяє перетворити сировину на більш цінний продукт, що може бути продано за вищою ціною (навіть зерно, перероблене в комбікорм для тварин, має вищу вартість порівняно з сировиною) і, як наслідок, підвищення доходів господарства та забезпечення стабільності умов виробництва. Поглиблена переробка здатна додатково стимулювати розвиток регіональної економіки через створення нових робочих місць та розвиток супутніх галузей.

Стратегічними перспективами, де управління потенціалом підприємства АПК тісно переплітається із урядовою підтримкою та рішеннями на державному рівні, є заходи з розширення експортних можливостей завдяки перебудові логістики, а саме: реконструкція української залізниці та приведення колії до європейського стандарту (перехід з широкої на вузьку колію); модернізація Дунайського пароплавства (заміна двигунів суден на більш екологічні та ефективні); побудова зерносховищ та елеваторів вздовж кордону. «Притягнення» сховищ та пунктів перевалки сприятиме зниженню витрат на транспортування та ефективізації реконструювання логістичних маршрутів.

Отже, у сучасних умовах невизначеності розвиток сільськогосподарських підприємств стає складною, але водночас важливою задачею, якій перешкоджає низка реальних викликів. Разом з тим, перехід від інтенсивного виробництва до оптимізованого, диверсифікація напрямків у рослинництві та розвиток поглибленої переробки сировини можуть стати тими стратегіями, що забезпечать підвищення прибутковості та сталий розвиток аграрного сектора, а спільна робота з владою, щодо розвитку критичної інфраструктури, зможе збільшити експортні можливості аграрного сектору. Спільні зусилля суб'єктів ринку здатні забезпечити стійке процвітання сільського господарства в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Реальний ВВП України в 2023 році зріс на 5,3% — Держстат. Журнал Forbes Ukraine : *веб-сайт*. URL: <https://forbes.ua/news/realniy-vvp-ukraini-u-2023-rotsi-zris-na-53-derzhstat-28032024-20191> (дата звернення: 03.04.2024)
2. Як змінився агроекспорт України і його структура за 2023 рік? Агро-політичний сайт України : *веб-сайт*. URL: <https://agropolit.com/blog/536-yak-zminivsy-a-groeksp-ort-ukrayini-i-yogo-struktura-za-2023-rik> (дата звернення: 03.04.2024)
3. Скільки Україні коштувало блокування польського кордону в березні: у Раді відповіли. Українське Незалежне Інформаційне Агентство Новин : *веб-сайт*. URL: <https://www.unian.ua/economics/transport/protesti-na-kordoni-z-polshcheyu-skilki-ukrajini-koshтувало-blokuvannya-u-berezni-12590286.html> (дата звернення: 05.04.2024)
4. УКАБ: найбільше зросли ціни на комплексні добрива — понад 50%. Онлайн-ресурс AgroPortal.ua : *веб-сайт*. URL: <https://agroportal.ua/news/rasteniyevodstvo/ukab-naybilshе-zrosli-cini-na-kompleksni-dobriva-ponad-50> (дата звернення: 03.04.2024)
5. Ціна на дизельне паливо зростатиме. Чи варто очікувати дефіциту? Онлайн-ресурс AgroPortal.ua : *веб-сайт*. URL: <https://agroportal.ua/publishing/sobytiya/cina-na-dizelne-palivo-zrostatime-chi-var-to-ochikuvati-deficitu> (дата звернення: 03.04.2024)